

I
ΑΝΤΑΛΛΑΓΕΣ - ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ
ΝΟΜΙΣΜΑ - ΑΓΟΡΕΣ

Οι επικοινωνίες στην εποχή μας μέσω των δικτύων που συνδέουν τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές διευρύνουν και αναμορφώνουν τις εκδοχές του *δούναι και λαβείν*, το πάρε - δώσε, το παλιότερο νταραβέρι και το αλισβερίσι.

Οι επαφές ανάμεσα σε άτομα ή και ομάδες οδήγησαν στην ανάπτυξη σχέσεων και ανάμεσά τους της αμφίδρομης πράξης του *δούναι και λαβείν*. Αρχαιολόγοι, ανθρωπολόγοι, οικονομολόγοι, ιστορικοί και άλλοι ειδικοί μελετούν υποστάσεις της έκφρασης αυτής και άλλων εννοιών που συνδέονται μαζί της, όπως ανταλλαγές αγαθών και συναλλαγές, νομίσματα, αγορές, για συγκεκριμένους τόπους και χρόνους των αρχαίων κοινωνιών.

Με τον όρο *ανταλλαγή* εννοούμε την αμοιβαία ανταπόδοση και την υλική ή άυλη παροχή παραλαμβάνοντας μιαν άλλη. Με τον όρο *συναλλαγή* εννοούμε κάτι ευρύτερο, την οικονομική-εμπορική ανταλλαγή προϊόντων ή και χρημάτων με σκοπό το κέρδος των μερών που συμπράττουν.

Τα φυσικά και απλά για τον άνθρωπο μέσα επικοινωνίας και εργαλεία για τις δοσοληψίες υπήρξαν ασφαλώς ο νοηματικός και προφορικός λόγος, στοιχεία που συνεχίζουν να επενεργούν και να καθορίζουν τη ζωή μας. Η κωδικοποίηση της οικονομικής διαχείρισης με σύμβολα υπολογισμών και των ετήσιων απογραφών και προγραμματισμών διαμόρφωσε κατά τη 2η χιλιετία π.Χ. μορφές γραφής σε ανάκτορα και ηγεμονικά συγκροτήματα της Ανατολής και του Αιγαίου.

Οι πήλινες πινακίδες με τα λογιστικά των μυκηναϊκών ανακτόρων στο σύστημα της γραμμικής γραφής Β μας πληροφορούν, μετά την αποκωδικοποίησή τους, για ανταλλαγές και συναλλαγές σε είδος. Τα ευρήματα πήλινων πινακίδων από την Πύλο και τη Θήβα είναι ενδεικτικά για πολλές δραστηριότητες με κέντρο το ανάκτορο. Οι γραφείς λογάριαζαν στα αρχεία ό,τι αφορά τα ζώα, τις αγροτικές καλλιέργειες, τα κτήματα, αξιολογώντας με μέτρο σύγκρισης τα σιτηρά, για πράξεις ενοικίασης ή μερίδια παραχώρησης για τη σπορά. Επίσης, από τις πινακίδες γραμμικής Β μαθαίνουμε για τις προμήθειες πρώτων υλών σε επαγγελματίες ή για παραγγελίες τελειωμένων αντικειμένων, για το διαθέσιμο εργατικό δυναμικό σε

Ρωμαϊκή Αγορά Θεσσαλονίκης. Τα κέρδη των αγορών είχαν και τη θρησκευτική τους διάσταση και τη μνημειακή τους επίφαση.

δούλους των ιδιωτών και του βασιλιά, για τις συνεισφορές που επέβαλλαν τα ανάκτορα, για τα αγαθά που είχαν κατατεθεί και εκείνα που προσδοκούσαν, για τη θητεία κωπηλατών στα βασιλικά πλοία, για τις προβλεπόμενες ποσότητες προσφορών.

Ο όρος *νόμισμα* προήλθε από το *νομίζω*, που στα αρχαία σήμαινε “έχω τη συνήθεια και δέχομαι κάτι ως νόμιμο”. Η παλιά σημασία του νομίσματος σχετιζόταν με θεσμικούς κανονισμούς. Από τον 6^ο αι. π.Χ. το νόμισμα με τις υποδιαίρέσεις του εκφράζει τις έννοιες της χρηματικής μονάδας και του κέρματος –της μεταλλικής μάζας σε μέγεθος φάλαγγας δακτύλου– στις οικονομικές συναλλαγές.

Οι ανταλλαγές, οι συναλλαγές και το νόμισμα συνδέονται άμεσα με τους χώρους εκείνους εντός των οποίων συνυπάρχουν και λειτουργούν, τις *αγορές*. Η αγορά στην αρχαιότητα ήταν τόπος συνάντησης και συγκέντρωσης περισσότερων ατόμων. Εκεί μπορούσαν να δραστηριοποιηθούν κοινω-

Ρωμαϊκή Αγορά Θεσσαλονίκης. Ένα οικονομικό κέντρο παρέχει διευκολύνσεις και απολαύσεις κοντά στους πωλητές και τιςπραμάτειες.

νικά και δημόσια οι κάτοικοι και να αναπτύξουν τις δοσοληψίες τους. Στην αγορά συμβάλλουν οι δρόμοι του οικισμού και εκείνοι που οδηγούν και έρχονται από έξω, μια πλατεία οδός ή ένα κεντρικό σημείο ενός οικισμού, μιας πόλης.

Στην *Οδύσσεια*, η αγορά παρουσιάζεται ως ο κατεξοχήν τόπος συνοχής των κατοίκων, όπου εκδηλώνουν τις πολιτικές και κοινωνικές συμπεριφορές τους (π 361-362). Η αγορά αυτή κοντά στο ιερό του θεού, βασικό τμήμα της πόλης, πλακοστρωνόταν με επιμέλεια και προστατευόταν για να αξιοποιείται δεόντως ο χώρος, υποδεχόμενος επανειλημμένα τις συναθροίσεις των κατοίκων (ξ 266-267).

Κομβικά σημεία δικτύων διαδρομών χερσαίων ή θαλάσσιων, αλλά και σε συνδυασμό, λιμάνια και ιερά, εμπορικοί σταθμοί ή πόλεις προσέδωσαν στους τόπους των αγορών συχνά λαϊκό χαρακτήρα. Με το πέρασμα του χρόνου η αγορά απέκτησε ευρύτερη έννοια: σημαίνει αγοραστική ε-

πιλογή, το σύνολο των εμπορευμάτων, τους όρους που διέπουν τις οικονομικές συναλλαγές, με βάση τη θεωρία της ζήτησης και της προσφοράς, τις αγοραπωλησίες.

Δύο παράγωγα της αρχαίας αγοράς συναντούμε ακόμη σήμερα στο λεξιλόγιό μας και περιλαμβάνονται σε αυτά σημασιές διαχρονικές: το *πανηγύρι* και ο *αγύρτης*. Το “πανηγύρι” (από το αρχαίο *παν-άγυρις* / αγορά) και η εμποροπανήγυρη είναι ομαδική γιορτή με θρησκευτική χροιά, στην οποία συμμετέχουν κάτοικοι και επισκέπτες και όπου στήνεται υπαίθριο παζάρι. Η λέξη “αγύρτης” σημαίνει απατεώνας και στους αρχαίους ήταν εκείνος που περιπλανιόταν σε συναθροίσεις λατρευτών (στους *αγερμούς*) επιχειρώντας με τεχνάσματα να συλλέξει τρόφιμα και χρήματα προς τιμήν των θεών.

Η αγορά της αρχαιότητας, με τις πολλαπλές μορφές που πήραν οι ανταλλαγές και οι συναλλαγές, έφερε κοντά διαφορετικά άτομα και ιδέες σαν μια μηχανή επικοινωνίας. Η οικονομική διάσταση της αγοράς εντασσόταν και υπαγόταν στα ιερά και πολιτικά θεσμικά πλαίσια της εκάστοτε συγκυρίας.

Η Αθήνα του 5^{ου} αι. π.Χ. με την πολιτική ηγεμονία και την οικονομική της δύναμη προήγαγε μια πρώιμη αγορά της ζήτησης και της προσφοράς, μια εμβρυακή “οικονομία της αγοράς”. Η προσπάθεια απελευθέρωσης της αγοράς από τις άμεσα ιδεολογικές και θρησκευτικές δεσμεύσεις, από την εξάρτηση δηλαδή του εμπορίου και της τεχνογνωσίας από αφηρημένες ιδέες, ώστε το χρήμα να κινεί τις παραγωγικές και δημιουργικές δυνάμεις της κοινωνίας, απέδειξε το εξής: τα θεμελιώδη όρια της “ελεύθερης οικονομίας” αποτελούν η κοινωνική συνοχή ή ο εμφύλιος σπαραγμός, η πολεμική αναταραχή ή οι ειρηνικές σχέσεις με γειτονικούς και άλλους λαούς. Την ίδια διαπλοκή του πολιτικού και του οικονομικού παράγοντα παρατηρούμε και σε άλλες περιπτώσεις (π.χ. στην Κίνα τον 7^ο αι. π.Χ.), όπου περισσότερο ή λιγότερο ατελώς διαμορφώθηκαν τάσεις ανεξαρτητοποίησης του ενός από τον άλλο με τελική κυριαρχία του πολιτικού στοιχείου.